

DOBRI MINKOV'UN 1870 YILINA AİT EDİRNE İZLENİMLERİ

Hüseyin Mevsim*

1 870 yılının başlarında, dönemin Edirne Valisi Asım Paşa, vilayet sınırları içindeki Müslüman ve Hıristiyan halkların temsilcilerinin katılımıyla, halkın ihtiyaç ve sorunlarının dile getirilmesi, ayrıca, yol yapılması, ziraat sandıkları kurulması, sanayi, ticaret ve tarımın gelişmesi gibi önemli toplumsal sorunların gündeme taşınarak görüşülmesi amacıyla Umumî Meclis toplantısı düzenler. Toplantıya, vilayet sınırlarındaki ana kentlerden ikişer (bir Müslüman ve bir Hıristiyan olmak üzere), ikincil yerleşim yerlerinden de birer temsilcinin katılması öngörülür. Sliven'den [İslimye] Edirne'deki Umumî Meclis'e, yerel İdarî Meclis üyeleri olan Panayot Minkov ile Raşit Ağa seçilirler. Seçim, İdarî ve Temyiz-i Hukuk meclislerinin mutasarrıf Cevat Paşa başkanlığındaki ortak toplantısında yapılır. Edirne'ye hareket etmeden bir gün önce Panayot Minkov, oğlu Dobri Minkov'a**¹, kendisine eşlik etmesini ve yazı işlerinde yardımcı olmasını teklif eder. Bunu memnuniyetle kabul eden 14 yaşındaki oğlanın, 1870 yılının ilk aylarını kapsayan anı ve izlenimleri, yarım yüzyıl sonra *Elli Yıl Önce Edirne*.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

** Dobri Minkov'un yaşamı ve toplumsal etkinliği hakkında pek fazla bilgiye sahip değiliz. 1856 yılında Sliven'de [İslimye] dünyaya geldiğini, İstanbul Robert Kolej'den mezun olduğunu (1876), Odessa Üniversitesi'nde Fizik ve Matematik Bilimleri derslerine katıldığını, Doktor unvanıyla Brüksel Üniversitesi'nde Hukuk bitirdiğini bilmekteyiz. Bir ara İstanbul'da Bulgar Ekzarhlığı'nda sekreterlik görevinde bulunur (1877-1878). Doğu Rumeli Eyaleti parlamentosu üyesi (1881-1885) olmanın yanı sıra, uzun yıllar uluslararası saygınlığa sahip üst düzey bir hukukçu kimliği taşır. Politika, tarih, doğa bilimleri ve hukuk alanlarında yazılar kaleme alır. 1942'de yaşama gözlerini yumar.

Edirneli Bulgarlar 28 Şubat 1870 Yılında Kilise Sorunu Çözümünü Nasıl Kutladılar? adlı altında Sofya'da yayımlanan *Svetlina* (Işık) Dergisi'nin 1920'de çıkan III., IV. ve VII-VIII. sayılarında D. M. kısaltılmış imzasıyla yer alır.

Edirne'ye zamanında ulaşarak Umumî Meclis'in açılışına katılabilmesi için İslimye heyetinin en geç Şubat ayının ilk günlerinde yola çıkması gerekir. O zaman Edirne Vilayeti'nde demiryolu olmadığından* ', yolculuk talikalarla yapılır. Minkov'un anılarında İslimye-Edirne yolculuğu ve eski Osmanlı başkentine gelişle ilgili ilginç gözlemlere yer verilir:

İyi havada İslimye'den Edirne'ye genelde üç günde gidiliyordu. Henüz faytonlar kullanılmadığından, yolculuk, yaylı talika denen özel yapım arabalarla yapılıyordu. Arabacıların neredeyse hepsi Türk veya Tatar'dı. İslimye'den Edirne'ye, Yambol [Yanbolu]-Pandaklii [Fındıklı, Buldukköy; Bulg. Tenevo]-Karapça [Garipçe; Bulg. Malomir]-Hamzabeglii [Hamzabeyli]-Çömlekköy üzerinden gidiliyordu. 1870 yılı, Şubat ayının ilk günlerinde İslimye temsilcisi Panayot Minkov, sağlam üç at koşulu bir yaylı talikayla yola koyuldu. Arabacı büyük sarıklı, gayet iyi kalpli ve yardımsever bir Türk'tü. Yola çıkarken hava biraz soğuktu, ama Fındıklı Köyü'nü geçince şiddetli kar yağmaya başladı. Akşam epey geç saatte Garipçe'ye ulaştık ve bir Bulgar'ın evinde konakladık. Ertesi gün hava daha da bozdu. Sadece kar yağıyor, yolculuğumuzu engelleyen sert bir rüzgâr da esiyordu. Bütün gün köy evindeki ocaklığın önünde fırtınanın dinmesini bekledik. Tabii, bu bekleyiş biraz can sıkıcıydı. Arabacı, yanına aldığı cezve, öğütülmüş kahveyle dolu deri torba ve yarımküre şeklinde iki fincanla gün boyu ocaklıktaki ateşin korunda kahve pişirerek ünlü müşterilerine ikramda bulundu. Ertesi gün hava biraz açtı ve yolumuza devam ettik. Öğleden sonra kar erimeye başladı, yol çamura bulandı ve tekerleklerin batmaması için arabacı sıkça normal yoldan sapmak zorunda kalıyordu. Akşam geç saatlerde, o zaman ağırlıkla Türklerin yaşadığı Hamzabeyli'ye vardık. Burada yolcunun başını sokabileceği tek yer, köyün merkezinde bulunan ve birkaç sabit sedir içeren büyük bir Türk kahvehanesiydi. Biz henüz soluklanamamıştık ki, arabacı, köy kâhyasıyla geldi ve bir köylünün evinde temiz ve uygun odaların ayarlandığını söyledi. Gerçekten ev sahibi gayet misafirperver çıktı. Bizlere kuskus, yumurta, yoğurt ve bal gibi sade, ama lezzetli yemekler sundu. Yorgan ve döşekler de çok temizdi. Ertesi sabah erkenden Edirne'ye devam ettik. Hamzabeyli'den sonra yol bir ormandan geçti ve karşımıza son derece ilginç bir görüntü çıktı: Gündüz yağın yağmur damlaları buzlaşarak sayısız kristal sarkıtlar oluşturmuştu. Yeni doğan güneş bunları aydınlatınca, orman gizemli bir tablo şeklini almıştı. Öğleye kadar yolculuğumuz tekdüze geçti. Öğleden sonra birkaç kilometrelik bir yükseltiyi aşmamız gerekiyordu. Yükseltinin üst noktalarına tırmanınca, arabacı birden bize döndü ve coşkuyla Edirne'nin nihayet görüldüğünü söyledi. Gerçekten o noktadan Selimiye'nin minarelerinden ikisinin uçları görünüyordu. Ne ki, Edirne'ye daha uzunca yolumuz

* İstanbul-Edirne-Belovo [Belova] demiryolunun Edirne-Tirnov-Seymen [Simeonovgrad]-Nova Zagora [Yeni Zağara]-Yambol [Yanbolu] bağlantısı 1870-1874 yıllarında yapılmıştır. (H.M.)

vardı. En sonunda, akşam geç saatlerde sağ salim engin Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci başkentine ulaştık ve o zaman kentin en iyi oteli sayılan ve merkezde, Konak'ın* 1 yakınında bulunan Basmacılar Hanı'na yerleştik. Sofianidi adında bir Rum'a ait olan bu otel, biri iki katlı olmak üzere, iki bölümden oluşuyordu. Biz ikinci katta iki rahat odaya yerleştik. Otelin, o zamanlar için çok düzgün sayılacak bir lokantası da vardı.

Maceralı yolculuğun ardından Edirne'ye ulaşan Minkov, kentin konumu ve tarihsel gelişimindeki önemli olaylar hakkında genel bilgiler sunar:

Trakya'nın başlıca kenti Edirne, verimli bir düzlükte, Tunca, Meriç ve Arda gibi üç büyük nehrin kesiştiği noktada, elverişli ulaşım olanağı sağlayan ve Orta Avrupa'dan İstanbul'a uzanan yol üzerinde yer alır. O, Meriç'e katılan Tunca'nın sol kıyısında bulunur. (Meriç ise Enez yakınlarında Ege'ye dökülür.) Vilayet merkezi olup, 1866'da yeniden düzenlenen yasaya göre vali olarak Hurşit Paşa atanmıştı. Yarı Türk, diğerleri Rum, Ermeni, Yahudi ve Bulgar olan 81 bin nüfusu vardı. Önem açısından Edirne, İstanbul'dan sonra ikinci askerî kale olup, bunu Bulgar orduları 1913 yılında saldırıyla ele geçirdi. Kent, en büyük Osmanlı garnizonunun bulunduğu merkez konumundadır. Roma İmparatoru Hadrianus (117-138) tarafından kurulduğundan, Hadrianopolis olarak adlandırıldı** 2. 813 yılında Bulgar Çarı Krum kenti ele geçirdi, ayrıca Simeon (892-927) ve İvan Asen (1218-1241) dönemlerinde de Bulgarlarda kaldı*** 3. İstanbul'un fethine değin (29 Mayıs 1453) yaklaşık yüz yıl Osmanlı'nın başkentliğini yaptı. Bu dönemde hükümdarlık süren en ünlü sultanlar kuşkusuz I. Murat ile I. Beyazıt oldu. Edirne, 1363 yılında Murat'ın (1362-1389) eline düştü. Murat'ın komutanı ise, daha sonra Rumeli Beylerbeyi yapılan ünlü Lala Şahin Paşa'dır. O zaman kentte 15,000 ev vardı. Çar İvan Şişman'ın, kız kardeşi Mara'yı (Tamara) eş olarak verdiği I. Murat, otağına sinsice sokulan bir Sırp tarafından bıçaklandı. Yıldırım olarak adlandırılan, Kosova (1389) ve Nikopol [Niğbolu] (1396) Savaşı muzafferi I. Beyazıt (1389-1402), kardeşi Yakup'u öldürerek tahta geçti ve yıldırım hızıyla Kosova Ovası'na yetişti. (Adı da buradan kaldı.) Bunca önemli savaşlar kazanan şanlı hükümdarı da, Ankara yakınlarında bir çatışmada Moğol fatihi Timurlenk bozguna uğrattı tutsak etti (1402), demir bir kafese kapattı ve padişah 1403'te yaşamını yitirdi. Oğlu Musa, Bulgaristan'da büyük üne kavuştu ve acımasızlığından dolayı halk türkülerimizde Musa Keseci olarak adlandırıldı. 1829'da Edirne'de meşhur Edirne Antlaşması imzalandı. Edirne Valiliği'ne Osmanlı'nın en kudretli devlet adamları, örneğin iki kez sadrazamlık yapan Kıbrıslı Mehmet Ali Paşa, Hurşit Paşa, Rauf Paşa vs. getirildi.

Daha sonra Minkov, Vali Asım Paşa'nın düzenlediği Umumî Meclis'e katılanlar,

* Konak sözcüğü, 'Vali, kaymakam gibi yüksek dereceli devlet görevlilerinin resmî konutu' anlamında kullanılmıştır. (H.M.)

** Gerçekte kenti, Uskumada adıyla Trakların Odris oymağı kurmuştur. (H.M.)

*** Bulgar Çarı Simeon Edirne'yi sadece kuşatır (914), kenti Çar Samuil ele geçirir (1003). (H.M.)

toplantılar sırasında gündeme getirilen konular, etkinliğin organizasyonu ve üyeler arasındaki küçük sürtüşmeler hakkında birinci elden bilgiler sunar:

Ertesi gün, Umumî Meclis'in resmî açılışını bizzat Vali Asım Paşa, büyük devletlerin konsoloslarının katılımıyla yaptı. Bu vesileyle Asım Paşa çok büyük etki yaratan olağanüstü bir konuşma yaptı. Birkaç kez Tuna Valiliği yapan Asım Paşa, zeki ve yetenekli bir devlet adamı saygınlığına sahiptir. Herkese açık olan toplantılar Konak'ın salonlarından birinde yapılıyordu. O dönemde sadece Filibe, İslimye, Eski Zağara, Haskova, Burgaz ve Anhialo'yu [Pomorie] değil, ama Tekirdağ, Gelibolu, Dedeağaç, İskeçe, Gümülcine'yi de içeren bütün Edirne Vilayeti'nden temsilciler katılıyordu. Mecliste her üç halk da (Türk, Bulgar ve Rum) temsil ediliyordu. Toplantı yaklaşık bir ay sürdü ve bu arada, yeni yolların yapımı, büyük nehirlerin, özellikle Tunca'nın regülasyonu (çünkü bazı noktalarda, örneğin Yanbolu'da, yatağından taşıyor ve insanlara büyük zarar veriyordu), toprağın sağlamlştırılması amacıyla başta Burgaz Sancağı'nda olmak üzere bataklık ve sulaklıkların kurutulması, köprü ve çeşme yapımı ve kanalizasyon geçirilmesi, kesimhaneler, hamam, hastane vs. yapılması gibi bazı önemli kararlar alındı.

*Toplantı sırasında Vali Asım Paşa meclis üyelerine Konak'ın geniş salonunda iki gala yemeği verdi, bunlara bazı konsoloslar da katıldı. Gerek ziyafetlerde, gerekse seremonilerde İslimye temsilcilerine seçkin yerler ayrılmıştı. Bu durum bazı Rum, özellikle de varsıl bir toprak sahibi olan Anhialo temsilcisi Hristaki Efendi'nin hoşnutsuzluğuna neden olmuş ve bununla ilgili valinin makamına itirazda bulunmuştu. Ancak oradan etikete titiz bir şekilde uyulduğu yanıtını almış, çünkü İslimye, bir taraftan sancak merkeziydi, diğer yandan da üst düzey devlet görevlilerince temsil ediliyordu. Toplantının kapanış töreninde Edirne'de bulunan konsoloslar da yer aldı. Bu arada, o dönemde en etkili konsolosların İngiltere Konsolosu Mr. Blunt*¹ ve Avusturya Konsolosu Karl Sachs'in**² olduğunu belirtelim. Mr. Blunt Bulgarlara açık sempati besliyor ve birçok kez hükümet nezdinde bunların savunuculuğunu yapıyordu. Türkçeyi epey iyi biliyor ve bu da ona Türk, Bulgar ve Rumlarla yakın temaslarda bulunma olanağı sağlıyordu. Sanırım hanımefendileri Bir Konsolos Kızı ve Eşinin Yirmi Yıl Bulgarlar, Rumlar vs. Arasında Geçirmesi başlıklı anonim ve Bulgarlar hakkında olumlu izlenimler içeren kitabın yazarıdır. Edirne'de kaldığımız süre içinde Blunt'a yardımcı olarak daha önce Sulina'da***³ (1868) İngiltere Konsolosu yardımcılığı, sonra ise Filibe'de (1876) görev yapan J. Nutton Dupuis gönderilmişti. 1873 yılında Blunt, Edirne'den Selânik'e atandı.*

* İngiltere'nin Edirne konsolosu Sir John Elijah Blunt (1832–1916) hakkında daha ayrıntılı olarak, bkz: Ertuğrul, Özkan. *Blunt Ailesi ve Edirne*, Yöre Aylık Kültür Dergisi, sayı 118-119, 86–89, 2010, Edirne.

** 1870'te Avusturya'nın Edirne konsolosu Wilhelm von Camerloher'dir. Anıda adı geçen Karl Sachs, 1876–1879 yılları arasında konsolosluk yapmıştır. (H.M.)

*** Sulina –Tuna Deltası'nda konumlu bir Romen kenti. (H.M.)

Anının sayfalarında kentin oluşturan başlıca mahallelerin 1870 yılındaki genel durumuyla ilgili bilgi verildiğini, ayrıca Edirne'nin etnik tablosunun da canlandırıldığını görürüz:

O yıllarda Edirne'nin yaklaşık 80 bin nüfusu olup, bunların yarısından fazlası Türk'tü. Kentin Hristiyan nüfusunun büyük çoğunluğunu Bulgarlar oluşturuyordu, ancak bunların ulusal bilinci yeni uyanmaya başlamıştı. Bulgarlar genelde Kayık [Kıyık], Yıldırım, Sarıkmeydan, Kirişhane ve kısmen Kale'de yaşıyordu.

Kıyık, kentin en yüksek kuzey kısmında yer alıyordu. Söylenceye göre adı, yukarıdan bakıldığında kayığı andırmasından geliyordu. Bu semtte, yeni açılan bir Bulgar Okulu bulunuyordu. Burada, 1850'lerde Bulgarların yaptırdığı, ama Rumların elinde olan Aya Triada Kilise'si de bulunuyordu. Kıyık'ta neredeyse sadece Bulgar yaşıyordu.

Kentin batı kısmını oluşturan ve Tunca'nın sağ kıyısında bulunan Yıldırım Mahallesi, adını Sultan Yıldırım Beyazıt'tan alıyordu. Herhalde adı geçen sultanın sarayı burada bulunuyordu. Bu mahallede de nüfusun çoğunluğu Bulgar'dı, ama Yunan kiliselerinde tapınıyorlardı. Bulgar okulu henüz yoktu ve Bulgar çocuklar Rum okuluna gitmek zorunda kalıyorlardı.

Sarıkmeydan Mahallesi, Yıldırım'ın doğu yönündeki uzantısıdır. Bu alanda bir zamanlar sırkı askerler eğitiliyor ve adı buradan geliyormuş. Burada da çiftçi ve çoban Bulgarlar yaşıyordu. Sarıkmeydan'dan biraz daha doğuda, Tunca boyunca, Saray adıyla bilinen yer bulunuyordu.

*Kirişhane Mahallesi, Tunca'nın Meriç'e katıldığı noktanın alt kısmında yer alıyor ve kentin güneydoğu ucunu kapsıyordu. Bu mahallede Bulgarların 1864'e doğru yaptırdıkları Aziz Konstantin ile Azize Elena adında güzel bir kiliseleri var. Burada yaşayan Bulgarlar ağırlıkla Koprivštitsa'dan [Avratalan] göç etmişlerdir. Aynı mahallede, Bulgar Union piskoposunun makamı ve yapımına daha birleşme*¹ zamanında (1862) başlanan kiliseleri bulunuyordu.*

Kale adı, bir zamanlar kale surları içinde yer alan yerleşime verilmiştir. Surlardan artık hiçbir şey kalmamış. Kentin merkezini oluşturan bu kısımda, eski, devasa ve özgün yapıyı yuvarlak bir kule bulunuyor ve üstünde her cuma Türk bayrağı dalgalanıyordu. Kale'de Türk, Rum, Ermeni ve Bulgar yaşıyordu. Bulgar nüfusu, Avratalan'dan yerleşen ünlü ve varlıklı ailelerden oluşuyordu. Kale'de, daha 1851 yılında vatanperver Bulgar ve Edirne'nin önde gelenlerinden, Avratalan doğumlu Nayden Kristeviç'in yaptırdığı güzel bir Bulgar Okulu vardı. Aynı semtte İsa Mesih adını taşıyan bir kilise de bulunuyordu. Bunun idare heyeti üyeleri Bulgar'dı, çünkü ibadethaneyi Bulgarlar inşa ettirmişti. Ancak kilise Rum Metropolitiği'ne bağlıydı ve ayinler Yunanca yapılıyordu.

Umumî Meclis üyelerine kentin görülmeye değer yerlerini, özellikle de eski sultan sarayları ve muhteşem Selimiye'yi ziyaret etme olanağı sağlanır. Dobri Minkov da bu ayrıcalıktan yararlanır ve izlenimlerini anılarına da aktarmayı yeğler:

* Anı yazarı, Ortodoks Bulgarların Katolikliğe geçme sürecini kasetlemektedir. (H.M.)

1566–1574 yılları arasında yapılmış olan Selimiye kentin en görkemli Osmanlı eseridir. Bu devasa ve kunt yapıyı, adını taşıdığı 2. Sultan Selim yaptırmış olup üçer şerefeli dört minaresi zarifçe göklere yükseliyor ve çok uzaktan görülmüyordu. Bu denli muhteşem cami başka yerde yoktur. Bunun 999 penceresi olduğu söyleniyordu. Söylenceye göre, tapınağın mimarı Sinan, Bulgar asıllıymış. Caminin içinde birkaç yerde softalar gördük. Bunlar büyük ebatta, açık bir Kuran-ı Kerim önünde oturmuş ve farklı makamlarda, başlarını hızla sallayarak Arapça ayetler okuyordu. Cami hakkında o yıllarda şöyle bir yaygın söylence anlatılıyordu: Sultan Selim yapıdan çok etkilenmiş ve benzer bir cami yaptırmamasın diye mimarın yok edilmesini buyurmuş. Mimar, Sultan'ın buyruğunu öğrendikten sonra gizlice kendine ağaçtan kanat yapmış ve minarelerin birinden uçmuş. Ne ki aceleden keseri kuşağında unutmuş. Keser kanadın birinin bağlı olduğu ipi kesmiş ve mimar yere çakılarak ölmüş.

Selimiye dışında, Edirne'de yaklaşık 60 adet cami var ve bunların minarelerinden müezzinler her gün Müslümanları namaza çağırıyor. Bu camilerden, birkaç tek şekilli kubbeye sahip Eski Cami anılmayı hak ediyor. Üç Şerefeli veya Burmalı Cami, adını, üç minaresinden birinin sarmal şeklinden alıyor.

1363–1453 yılları arasında Osmanlı sultanlarının yaşadığı saraylar Tunca'nın sağ kıyısında Saray adıyla bilinen yerde bulunuyor. Bu saraylar çok görkemli olup mimarî açıdan da etkileyiciydi. Ölçülerin orantı ve simetrisi mimarın gerçek bir usta olduğuna tanıklık ediyordu. Bazı yapılar oldukça iyi korunmuştu. Bunlar içeriden mozaik, sanatsal bezekler ve yıldızlı hatlarla süslenmişti.

Bedesten*¹ de anılmayı hak ediyor. Bu devasa, kalın surlu ve tekdüze kubbeli yapıda, o dönemde, yerli ve Avrupa malları satan en iyi dükkânlar bulunuyordu.

Edirne'de, hepsi taştan ve sağlam altı köprü vardı. Bunlardan beşi Tunca, biri de Meriç üzerindedir. Tunca üzerindeki köprülerden biri, Bulgarlar açısından tarihsel bir öneme sahiptir. Söylenceye göre, bu köprüyü Osmanlı'da askerî göreve başlayarak Anadolu'da savaşmış olan Mihail Bey adında döne bir Bulgar komutan yaptırmış. Köprü, Mihail Bey Köprüsü adını taşıyor. Döne Mihail Bey'in bugün Plevne'de yakınları olduğu söyleniyor.

O yıllarda Edirne'de birkaç derviş tekkesi vardı. Balkan Yarımadası'ndaki en büyük tekke burada bulunuyordu. Bu tekkede Cuma günü 10'a yakın derviş, özel giysileriyle bir daire içinde kendinden geçinceye dek dönüyorlardı. Böylelikle bunlar, Allah'ın ruhuyla temasa geçiyormuş. Sema sırasında birkaç başka derviş ney çalıyordu. Tekkenin içinde yüksek bir köşk vardı ve buradan şeyh dinsel ayini izliyordu. Ayinin sonunda konuklara pilav dağıtılıyor.

1870'li yıllarda, Edirne'de, genelde Avratalan'dan göç eden epey Bulgar vardır. Minkov, Edirne Bulgar cemaatinin yaşamı, geçim kaynakları, eğitim, okul ve örgütlenme durumu, özellikle Kazak Alayı ve burada yayımlanan gazete hakkında ilginç bilgiler aktarır:

* Alipaşa Çarşısı (Kapalı Çarşı). (H.M.)

İslimye temsilcisi Panayot Minkov Edirne'deki Bulgar ileri gelenleri arasında birçok tanıdık buldu. Bunlardan Georgi Karamihalov Umumî Meclis üyesi olup, yerel Bulgar Kilise Cemaati'nin en ünlü temsilcisiydi. Aynı zamanda millet başı ve milletvekili sıfatlarıyla da tanınan Karamihalov, Bağımsızlık'tan [1878] sonra birkaç yıl Ekzarhlık kapı kâhyasıydı. Ayrıca Yanbolu doğumlu olup Edirne'ye yerleşen ve resmî bölge gazetesi Edirne Gazetesi'nin yayın yönetmeni Georgi Palamidov'u da analım. Bu gazete üç dilde –Türkçe, Yunanca, Bulgarca– çıkıyor ve hükümet konağının bir kısmında yer alan vilayet matbaasında basılıyordu.

1867 yılında kurulan Edirne Gazetesi haftada bir kez yayımlanıyor ve resmî ve gayri resmî olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Şekil ve içerik açısından Rusçuk'ta çıkan Dunav [Tuna] Gazetesi'ne çok benziyordu. Ancak şöyle bir fark vardı: Tuna haftada iki kez ve iki dilde (Türkçe ve Bulgarca), Edirne ise üç dilde çıkıyordu. Gazetenin basıldığı matbaanın makineleri İngiliz yapımı olup o zamanının en gelişmiş makineleriydi.

Edirne'de, uzun zaman İslimye'de konuşlanan ve subayları arasında birçok tanıdığımız olan Kazak Alayı'nı da bulduk. Tanıdıklar arasından Sadık Paşa (Mihail Çaykovski), Timur Bey (Adam Çaykovski), Muzaffer Bey (Vladislav Çaykovski), Murat Bey (Liatskoronski), Rihard Barvenski, Griglaşevski, Laskovski, Zaborski, Rayski, Gerliç, Konyarski, Kovalenko, Mizeeviç, Vladislav Kaneli, Dr. Kvaşnitski, Matuşevski, Mukulski, Skindjerski'yi analım. Kazak Alayı'nda İslimye'den azımsanmayacak sayıda kişi vardı, bunlar sıkça bizi davet ediyordu. Edirne'de, daha önce İslimye'de kalan Polonyalı mühendislerin de birçoğuna rastladık. Neredeyse sadece Bulgarcanın konuşulduğu Abacılar Çarşısı'nda İslimye temsilcisi Panayot Minkov, Avratalan'dan buraya göç etmiş ve uzun zaman aba ticareti yapan tanıdıklarına rastladı. Bunlar tamamen Avratalan ağızını korumuştur. Keza Kürçüleri Çarşısı'nda da neredeyse bütün ustalar Bulgar'dı.

Edirne Bulgar Cemaati'ni dağınık ve yetersiz bulduk. İslimye temsilcisi bütün serbest vaktini Cemaat'in düzenlenmesi ve üyelerin yakınlaşması için destek sağlamaya ayırdı. Edirne'de bulunduğumuz sırada, Filibe Kilise Cemaati'nden, Edirne'deki cemaat işlerinin düzenlenmesine yardım etmesi için gönderilen Atanas Maleev geldi. O, bizim de kaldığımız otele yerleşti ve neredeyse her gün İslimye temsilcisiyle görüşüyordu. Bunlar birlikte Bulgar unsurunun kentte ve çevrede kaynaşması ve başarılı olması için alınması gereken önlemleri tartışıyorlardı.

*Bazen de Georgi Dimitrov'un*¹ kitap mağazasında buluşuyorlardı. Otelden birkaç adım uzakta bulunan bu kitapçı dükkânı, dönemi için çok iyi düzenlenmiş ve ulusal davamızın başarısını arzulayan herkesin toplanma yeri olmuştu. Edirne'ye yerleşen Küstendil doğumlu kitapçı Georgi Dimitrov, yirmi yıl sonra iki cilt halinde Bulgar*

* Georgi Dimitrov (1838–1906) – Edirne'ye ilk Bulgar kitap mağazasını açan (1867) Bulgar aydın ve öğretmen. (H.M.)

*Prensligi**¹ başlıklı ünlü kitabını çıkardı. 1867 başlarında açılan kitapçı dükkânı 1875'e kadar etkinlik gösterdi ve bölgedeki eğitim davasının başarısına önemli ölçüde katkı sağladı.

Biz, Edirne'nin önde gelen bütün Bulgarlarını ziyaret ettik. Okulları da. O yıllarda Edirne'de iki çok iyi düzenlenmiş Bulgar okulu vardı. Biri Kıyık'ta bulunuyor ve öğretmeni Konstantin Pomianov'du, öteki ise Kale'de ve öğretmeni Yakov Gerov'du. İkisi de ilkokuldu. Bunlarda din bilimi, Bulgarca, hesap, kısa coğrafya bilgileri ve güzel yazı okutuluyor ve öğretiliyordu. Kıyık'taki okul eski bir evde yer alıyordu. Bir dükkânın üzerinde kiralanan iki odada yaklaşık 50 öğrenci eğitim görüyordu. Okul, birkaç vatanperver Edirneli Bulgar'ın desteği ve başta Filibe Kilise Cemaati, Sadık Paşa komutasındaki Kazak Alayı, İslimye ve Eski Zağara Okuma Yurdu'nun desteğiyle ayakta duruyordu. Açılışından henüz altı ay geçmesine karşın önemli başarılar kaydetmişti. Prilep [Pirlepe] doğumlu, Filibe Okulu'nu Yoakim Gruiev'in yanında bitiren genç öğretmen K. Pomianov**², okulun gelişmesi için çok çabalıyordu. Aynı K. Pomianov, Bağımsızlık'tan sonra iki kez Prenslige Adalet Bakanı olarak çağrıldı (1884, 1893). Bizim yanımızda öğrencileri hesap ve din biliminden sınava tuttu ve gösterilen başarı çok yüksekti. Aynı yıl için Pomianov'un yardımcılığına Çirpan'dan [Çirpan] Georgi Koçev atanmıştı. Kale'deki okulda da büyük bir başarıya tanıklık ettik. Bu okul çok daha önceden açıldığından, öğrencileri de okutulan derslerde ilerlemişlerdi. Okulun Edirne doğumlu öğretmeni Y. Gerov çok geçmeden toplumumuzda yükseldi. 1871'de Uzunköprü'ye öğretmen olarak davet edildi. Bağımsızlıktan sonra ise Ekzarhlık kapı kâhyalığını yaptı. Daha sonra Brüksel'de hukuk okudu ve Sofya'da ünlü bir avukat oldu. 1860 yılında Kale'deki okulda Filip Velev öğretmenlik yapmış. Gerov'dan sonra Petir Stançev ve edebiyatçı Petko Slaveykov (1874) bu görevi üstlenmiştir.

Anıların son kısmında, Bulgar kilisesinin Fener Rum Patrikliği'nden bağımsızlığını elde etmesinin Edirne'de nasıl karşılandığı yer alır. Bulgar manevî tarihi açısından son derece önemli olan kilise bağımsızlığı başka hiçbir yerde bu denli coşkulu kutlanmaz:

Edirne'de kaldığımız sırada, 28 Şubat 1870 tarihli padişah fermanıyla Bulgar kilise sorunu çözüme kavuştu. Bu tarihsel olay Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci başkentindeki Bulgar nüfusunca olağanüstü büyük sevinçle karşılandı ve coşkuyla kutlandı. Muştulu haber acele kentin bütün semtlerine yayıldı. Bu önemli olayın törensel bir şekilde kutlanması için 8 Mart, Pazar günü belirlendi. O gün, daha sabah karanlığında kentin her yerinden insanlar Kirişhane'deki Aziz Konstantin ile Azize Elena Kilisesi'ne yığılmaya başladı. Kazak Alayı'ndaki Bulgarların da çoğu katıldı. Çok kalabalık bir halk katılımıyla törensel bir mersiyeye ve Padişahın sağlığı ve uzun ömrü için dualar edildi.

* Georgi Dimitrov'un üç ciltlik kitabının tam adı: *Knijestvo Bulgariia v istoričesko, geografsko i etnografsko otnoşenie* (Tarihsel, Coğrafi ve Etnografik Açısından Bulgar Prensligi), 1894–1900. (H.M.)

** Konstantin Pomianov (1850–1913) – Bulgar siyaset adamı. Milletvekilliği ve Adalet Bakanlığı dışında Viyana Büyükelçiliği (1902–1903) de yapar. (H.M.)

Kilise minberinden Y. Gerov ve K. Pomianov iki güzel nutuk çekerek bu olayın Bulgar halkı için olağanüstü önemini vurguladılar. Büyük bir törenle düzenlenen ayinde Edirne Rum Metropoliti Kiril'in adı anılmayarak Bulgar Sen Sinodu'yla değiştirildi. Ayinden sonra halk kilise avlusunda toplandı. Herkesin yüzünde sevinç ve mutluluk okunuyordu. Kilise haklarının elde edilişi vesilesiyle herkes birbirini kalpten kutluyordu. Ardından bir heyet seçildi ve halkın bu olağanüstü olayla ilgili büyük sevincine tanıklık etmeleri için, Bulgar ileri gelenleri evlerinde ziyaret edildi. Görünen o ki, öncüler de bu ziyaret için hazırmış, çünkü her yerde coşkuyla karşılandık ve büyük bir nezaketle gelenekselleşmiş kahve ve tatlı ikramında bulunuldu. Bu ziyaretler sırasında konuşmaları Y. Gerov, K. Pomianov ve At. Maleev yaptılar. Bunlardan biri, kilise sorununun çözümünde önemli katkısı olan Sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa'nın üstün devletçi yeteneğinden söz ediyor, diğeri de hayranlıkla Bulgar halkının önünde açılan yeniçağdan dem vuruyordu. Aynı gün, öğleden önce saat 11.30 sularında, sayıları 20'yi bulan Edirne Bulgar öncüleri (Georgi Karamihalov, Yanaki Kerekov, Hristo Kasıra, Hristo Doganov, Gruyu Kerekov, Hacı Mihal Hacivanov, Parasko Staykov vd.), bunların arasına bazı Umumî Meclis üyeleri de katıldı, halkımıza kilise hakkı bahsettiği için Padişaha bir teşekkürname göndermek ve şükranlarını arz etmek için Edirne Valisi Asım Paşa'yı ziyaret ettiler. Bu tarihten iki gün önce Asım Paşa Bulgar ileri gelenleri kilise sorununun çözümüyle ilgili kutlamıştı. Bu vesileyle Sadık Paşa (Mihail Çaykovski) askerî bandoyu Konak önünde çalması için göndermişti. Ertesi gün, 9 Mart, Bulgar öncüleri kalıcı bir Bulgar Kilise Cemaati'nin temelini atmak için Kale'deki okula toplandı. Üyeliğe G. Karamihalov, Y. Tabakov, M. Hacivanov, Y. Kerekov, Hr. Doganov ve G. Pintioğlu seçildiler. Birkaç gün boyunca İslimye temsilcisi Panayot Minkov, kilise sorununun çözümüyle ilgili kendisini ziyaret eden ünlü Bulgar, Ermeni, Katolik ve yabancı kişileri kabul etti. Sadık Paşa da yaveri aracılığıyla bizleri kutladı.

Umumî Meclis toplantısının kapanışından iki gün sonra İslimye heyeti aynı yolu izleyerek döner.

Özetle, Dobri Minkov'un elli yıl sonra canlandığı Edirne anıları, gerek Umumî Meclis toplantısı, kent ve mahallelerinin 1870 yılındaki durumu, gerekse etnik unsurların yaşamı, tarihsel anıtlar, Kazak Alayı ve kilise bağımsızlığı haberinin Bulgarlar arasında uyandırdığı yankı hakkında kaynak niteliği taşıyan bilgiler içerir.

Özet

Dobri Minkov'un 1870 Yılına Ait Edirne İzlenimleri

Sliven (İslimye)'de (1856-1842) dünyaya gelen Dobri Minkov, babası Panayot Minkov ile birlikte Edirne'ye geliyor. 1870 yılında Edirne ve ilçelerinde etnik durum, fiziki yapı ve kiliselerin konumu ile ilgili izlenimlerini kaleme alıyor. Bu anılar 50 yıl sonra Svetlina adında bir dergide yer alıyor. Bu makalede söz konusu yolculukla ilgili anılarda yer alan ilginç gözlemler aktarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dovri Minkov, Edirne, Bulgaristan.

Abstract

Dobre Minkov'un for the year 1870 Impressions of Edirne

In 1870, the Bulgarian intellectual Dobri Minkov (1856–1942) comes to Edirne from his birthplace Sliven with his father. 50 years later, he publishes his journey memoirs and impressions about Edirne in a magazine called Svetlina. Today, the memoirs of Minkov are an important source related to many subjects such as the situation of Edirne and its districts in 1870, the life of ethnic constituents, historical monuments and the reflection of the news about independence of churches between Bulgarians.

Key world: Dobri Minkov, Edirne, Bulgarians.